

Tilburg University

De betekenis van de Oostaziatische NICs voor de wereldeconomie

van de Gevel, A.J.W.

Published in:
Maandschrift Economie

Publication date:
1989

[Link to publication in Tilburg University Research Portal](#)

Citation for published version (APA):
van de Gevel, A. J. W. (1989). De betekenis van de Oostaziatische NICs voor de wereldeconomie. *Maandschrift Economie*, 53(4), 292-308.

General rights

Copyright and moral rights for the publications made accessible in the public portal are retained by the authors and/or other copyright owners and it is a condition of accessing publications that users recognise and abide by the legal requirements associated with these rights.

- Users may download and print one copy of any publication from the public portal for the purpose of private study or research.
- You may not further distribute the material or use it for any profit-making activity or commercial gain
- You may freely distribute the URL identifying the publication in the public portal

Take down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact us providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

De betekenis van de Oostaziatische NICs voor de wereldeconomie

door A.J.W. van de Gevel*

1. Inleiding

Sinds het begin van de jaren zeventig is Azië een significant deel van de wereldeconomische orde gaan uitmaken. Tussen 1970 en 1986 (latere gegevens zijn niet beschikbaar) heeft Azië de gemiddelde groei van de wereldhandel en produktie overtroffen. Het kenmerk dat de landen van deze regio duidelijk onderscheidt is hun explosieve exportgroei. De gemiddelde jaarlijkse exportexpansie in volume bedraagt 9 procent, wat meer dan tweemaal zo snel is als die van de wereldhandel. Het aandeel van Azië in de wereldexporten, die in 1986 volgens het GATT secretariaat \$ 2120 miljard bedroegen, is gestegen van 15 procent in 1973 tot 22 procent in 1986. Deze opvallende prestatie kan grotendeels worden toegeschreven aan de exportinspanningen van vier Oost-aziatische ontwikkelingslanden alsmede aan Japan en enige Zuid-oost-aziatische landen.

Het doel van dit artikel is een analyse te presenteren van de handelsstructuren van de Oostaziatische NICs. Tevens gaan wij in op de oorzaken van hun economische groei en exportsucces. Tenslotte evalueren wij de aanpassingspolitiek die deze landen moeten voeren met betrekking tot hun betalingsbalanssituatie.

Een onderscheid kan gemaakt worden tussen drie lagen van landen in de Aziatische regio.

1. Japan, dat in de jaren zestig de weg heeft aangegeven tot dynamische groei.
2. Vier zeer snel groeiende nieuwe industrialiserende landen, ofwel NICs, namelijk Taiwan, Zuid-Korea, Hong Kong en Singapore, die soms worden aangeduid als de 'Gang of Four (G-4)', de 'New Japans', de 'Four Little Dragons' of de 'Four Baby Tigers'. Hoewel de NICs een heterogene groep vormen, hebben zij volgens de OECD (1979, blz. 6) een aantal gemeenschappelijke kenmerken: een snelle penetratie van de wereldmarkt van industriële produkten, een stijgend aandeel van industriële werkgelegenheid en een toeneming in reëel inkomen per hoofd in vergelijking met de meer geavanceerde industriële landen.
3. Een derde laag middelmatige inkomenslanden, de zogenaamde nieuwe exporterende landen of NECs. Het gaat hier om belangrijke exporteurs van primaire produkten bestaande uit de ASEAN leden Thailand, de Filipijnen, Maleisië en Indonesië. Deze landen bevinden zich nu in de fase om tot NIC te gradueren. Het zijn derhalve potentiële NICs.

* Dr. A.J.W. van de Gevel is werkzaam aan de Katholieke Universiteit Brabant te Tilburg in het vakgebied van de Internationale Economische Betrekkingen.

De volgende interessante tabel vergelijkt de groeivoeten van industriële exporten van de Aziatische NICs en NECs.

Tabel 1. Vergelijking van reële groeivoeten van industriële exporten (in procenten per jaar)

	1965-70	1970-73	1973-77	1977-80	1980-83
NICs	21,1	25,6	9,9	12,5	12,7
NECs	6,0	36,6	12,9	21,1	18,0

Bron: Hughes en Newbery (blz. 428).

De NICs hebben in de tweede helft van de jaren zestig een hogere groeivoet van industriële exporten laten zien dan de NECs. Echter sinds de jaren zeventig is dit patroon omgekeerd. Er zijn drie mogelijke verklaringen voor de omkering in de exportgroei van de NICs en NECs. Allereerst waren de NICs in 1970 zulke grote exporteurs van industriële produkten in absolute zin dat het voor hen niet langer mogelijk was om hogere groeivoeten te realiseren dan de wereldhandelsgroei. Dit gold niet voor de NECs. Ten tweede, de protectionistische neigingen in de industriële landen beperkten de exportprestaties van de NICs, terwijl de NECs, met een veel kleiner aandeel van industriële exporten, hierdoor niet zo gehinderd werden. Landen-specifieke en produktie-specifieke quota's hebben ertoe geleid dat multinationale ondernemingen in de NICs hun produktie zijn gaan verplaatsen naar minder beperkte landen met als gevolg dat de exporten van de aldus begunstigde NECs zijn gestegen. De NICs hebben op de tegen hen ingestelde handelsbarrières gereageerd door 'moving-up-market' in termen van kwaliteit en van hogere toegevoegde waarde en door zich te heroriënteren op nieuwe markten, met name in het Midden-Oosten. Ten derde, het exportsucces van de NICs heeft de surplus arbeid geabsorbeerd in werkgelegenheid met als gevolg dat de reële lonen stegen, wat het concurrentievoordeel van de NICs ten opzichte van de NECs reduceerde. Waarschijnlijk hebben alle drie factoren bijgedragen tot de omkering in exportgroei rangorde tussen de NICs en NECs.

2. De internationale handelspositie van de Aziatische NICs

De volgende tabel geeft vanuit het perspectief van de Oostaziatische NICs relevante gegevens omtrent hun handel in miljarden dollars.

Tabel 2. Exporten en importen van de Aziatische NICs

	aandelen (in % van totaal)			
	1980	1986	1980	1986
Exporten (fob)				
Totaal	76,4	131,2		
naar: Verenigde Staten	19,0	49,1	24,9	37,4
Japan	7,7	13,1	10,1	10,0
EG	12,7	17,3	16,6	13,2
Importen (cif)				
Totaal	88,5	116,1		
van: Verenigde Staten	15,6	18,6	17,6	16,2
Japan	20,7	30,9	23,4	26,6
EG	8,8	14,1	9,9	12,2
Handelsbalans	-12,1	15,1		
met: Verenigde Staten	3,4	30,3		
Japan	-13,0	-17,8		
EG	3,9	3,2		
Lopende rekening	-9,0	22,3		

Bron: World Financial Markets, January 1987, blz. 2.

De individuele posities van de Aziatische NICs verschillen, zoals de volgende tabel, die in miljarden dollars luidt, aangeeft.

Tabel 3. Handelspositie van individuele Aziatische NICs in 1986

	Taiwan	Zuid-Korea	Hong Kong	Singapore
Exporten fob	38,8	35,8	34,5	22,0
Importen cif	23,6	32,3	34,9	25,3
Handelsbalans met	15,2	3,5	-0,4	-3,3
Verenigde Staten	13,4	7,5	8,1	1,3
Japan	-3,4	-5,8	-5,5	-3,1
EG	1,6	0,6	1,1	-0,1
Lopende rekening	15,0	4,7	2,4	-1,4

Bron: World Financial Markets, January 1987, blz. 2 en 3.

De ontwikkeling van het export- en importaandeel als percentage van de totale exporten en importen van de Aziatische NICs van 1980 tot 1986 met de Verenigde Staten, Japan en de EG blijkt uit de volgende tabel.

Tabel 4. Export- en importaandelen van Aziatische NICs

	Exportaandeel		Importaandeel	
	1980	1986	1980	1986
Taiwan				
Verenigde Staten	34,1	48,2	23,7	22,4
Japan	11,0	11,2	27,1	33,0
EG	12,6	11,0	8,1	11,1
Zuid-Korea				
Verenigde Staten	26,3	39,7	21,9	20,8
Japan	17,4	14,9	26,3	34,3
EG	16,5	13,5	7,6	13,2
Hong Kong				
Verenigde Staten	26,2	31,9	11,8	8,5
Japan	4,6	4,5	23,0	20,2
EG	23,6	15,3	12,5	12,0
Singapore				
Verenigde Staten	12,7	23,4	14,1	15,2
Japan	8,1	8,5	17,8	19,7
EG	13,9	13,4	11,5	12,1

Bron: World Financial Markets, January 1987, blz. 6.

De hieruit naar voren komende verandering in handelsoriëntatie van de vier Aziatische NICs vloeit voort uit de ontwikkeling van de importvraag in de Verenigde Staten, Japan en de EG. Tabel 5 geeft inzicht in de relevante gegevens.

Tabel 5. Ontwikkeling van de totale importen van industrieproducten in miljarden dollars

	1980	1986	% mutatie
Verenigde Staten			
Totaal	131,5	310,6	136
Uit Aziatische NICs	17,2	45,2	164
(% van totaal)	(13,1)	(14,6)	
Japan			
Totaal	40,1	49,2	23
Uit Aziatische NICs	5,7	7,6	34
(% van totaal)	(14,2)	(15,5)	
EG (exclusief intra-handel)			
Totaal	178,5	195,3	9
Uit Aziatische NICs	12,6	13,1	4
(% van totaal)	(7,1)	(6,7)	

Bron: World Financial Markets, January 1987, blz. 7.

3. Karakterisering van de handelsbetrekkingen

Wanneer wij de huidige handelsbetrekkingen tussen Japan, de NICs en de NECs karakteriseren, merken wij op dat deze bestaan uit een complexe structuur van zowel concurrerende als complementaire elementen.

Aanvankelijk was Japan het enige geïndustrialiseerde land in de regio en de handelsstructuur werd gekenmerkt door een eenvoudige complementaire uitwisseling van industrieproducten tegen primaire producten. De Aziatische NICs voltooiden in de jaren vijftig de importsubstitutie van lichte industrieproducten en begonnen deze producten in de jaren zestig naar de Verenigde Staten en Europa te exporteren. Er ontstond toen een concurrerend element in de handelsrelaties tussen de Aziatische NICs en Japan en een complementaire relatie tussen de Aziatische NICs en NECs. In de jaren zeventig begon de lichte industrialisatiefase in de NECs en ontstond een concurrentieverhouding tussen de NICs en NECs. De NICs gingen door met zware industrialisatie en continuerden in bepaalde producten de concurrentie met Japan.

Met betrekking tot de handelsstructuur van de Verenigde Staten heeft Branson aangetoond dat de Verenigde Staten een handelsdriehoek vormen met de NICs in Azië en in Latijns Amerika. De Verenigde Staten exporteren kapitaalgoederen naar de Latijns Amerikaanse NICs, die op hun beurt grondstoffen verkopen aan de wereldmarkt, terwijl de Aziatische NICs grondstoffen importeren en voornamelijk consumptiegoederen exporteren naar de Verenigde Staten.

De buitenlandse handel van de EG van Twaalf met ontwikkelingslanden is, afgezien van de handel met de OPEC-landen, geconcentreerd op de Middellandse Zee-landen en de ACS-landen, dit zijn de landen in Afrika, in het Caraïbisch gebied en de Stille Oceaan, waarmee de EG door samenwerkingsverbanden verbonden is. In 1985 bedroeg de buitenlandse handel van de EG aan de invoerzijde ECU 405 miljoen en aan de exportzijde ECU 378 miljoen. Het aandeel van de derde wereld hierin bedroeg 38,4 resp. 34,1 procent. Het aandeel van de OPEC-landen was 17,8 resp. 12,8 procent. De Middellandse Zee-landen en de ACS-landen namen hiervan 18,1 resp. 16,5 procent voor hun rekening. Deze oriëntatie van de handel van de EG is gemakkelijk te begrijpen in termen van geografie en historische koloniale banden.¹

4. De handelsconcurrentie op Oost-aziatische markten

Baldwin heeft recentelijk de concurrentie tussen de Verenigde Staten, Japan en de EG op de binnenlandse markten van de Aziatische NICs, NECs en China geanalyseerd voor de periode 1963-1984.

Hij concludeert dat de Verenigde Staten zich in de concurrentiestrijd met de andere belangrijkste handelspartners van de Aziatische regio goed staande hebben gehouden. Het Amerikaanse exportaandeel steeg van 22 procent in 1963 naar 24 procent in 1984, ondanks de sterke appreciatie van de dollar. De meest succesrijke concurrent op de

1. Commissie van de Europese Gemeenschappen, De buitenlandse handel van de Europese Gemeenschap, Notities over Europa, januari 1987.

Aziatische markt was Japan. De grootste verliezer in de concurrentie om marktaandeelen is de EG geweest. De volgende tabel geeft een samenvatting van Baldwin's bevindingen.

Tabel 6. Concurrentie op Aziatische importmarkten (marktaandelen in procenten)

	1963			1984		
	NICs	NECs	China	NICs	NECs	China
Verenigde Staten	20	24	0	21	16	18
Japan	22	21	12	30	26	43
EG	17	20	29	11	13	17
NICs	8	23	1	12	35	10
NECs	29	9	0	11	4	1

Bron: Baldwin, tabel 25.

5. Oorzaken van succes

In een gezaghebbend overzichtsartikel omtrent groeisuccessen vergelijken Dervis en Petri een groep van zeven hoge groeilanden (Taiwan, Korea, Brazilië, Thailand, Portugal, Griekenland en Joegoslavië) met een groep van dertien minder succesrijke gevallen (van Turkije tot de Ivoorkust). Zij concluderen dat er geen unieke algemene verklaring voor groei is. Hoge groeilanden 'have had to excel in several dimensions' (blz. 229). Hieronder geven wij een bespreking van de belangrijkste groeideterminanten in het geval van de Aziatische NICs.

De vier Aziatische NICs zijn gedurende de laatste 20 jaren er in geslaagd te ontsnappen aan de zogenaamde 'poverty trap' waarin veel ontwikkelingslanden zich al sinds jaren bevinden. Zij hebben zichzelf gelanceerd in continue 'self-sustained' groei met spectaculaire toenemingen in het reëel per capita inkomen. De basis conditie voor de 'take-off' is dat er een positief verschil ontstaat tussen de besparingen per hoofd en de vereiste investeringen (ook op per capita basis) die de bestaande kapitaal-arbeidsverhouding bij een groeiende bevolking handhaven. Ofwel, in meer gebruikelijke vorm, de gemiddelde spaarquote moet groter zijn dan de gemiddelde kapitaalcoëfficiënt vermenigvuldigd met de bevolkingsgroei. Naast de basis conditie is er nog een supplementaire conditie voor 'take-off' waaraan voldaan moet worden. De geaggregeerde effecten van technische vooruitgang uit hoofde van kapitaal- en/of arbeidsbesparing moeten groot genoeg zijn om de ongunstige effecten van een toenemende bevolkingsgroei op de natuurlijke hulpbronnen (lees beschikbaar grondareaal) te compenseren. Aan deze conditie wordt voldaan bij een snelle ontwikkeling van exportindustrieën op basis van comparatief voordeel zodat een reallocatie van de produktiefactoren uit de landbouw plaatsvindt, waar de beperktheid van de grond evident is, alsmede bij een continue instroom van nieuwe technologieën met behulp van de import van buitenlands kapitaal. Tsiang en Rong-I Wu hebben schattingen gemaakt voor het jaar van 'take-off' in de vier NICs. Aan de hand van hun studie kunnen wij het volgende overzicht maken waaruit blijkt vanaf welk jaar aan deze conditie is voldaan.

Tabel 7. 'Take-off into self-sustained growth'

		Spaarquote		Kapitaal- coëfficiënt		Bevolkingsgroei
Taiwan	1963	13,4	>	3,2	×	3,2
Hong Kong	1965	7,2	>	1,4	×	2,7
Korea	1966	7,0	>	1,9	×	2,5
Singapore	1966	4,1	>	1,3	×	2,1

Bron: Tsiang en Rong-I Wu, Tabellen 7,4 tot en met 7,7.²

Hoge binnenlandse besparingen, die aangevuld zijn met kapitaalimporten hebben de NICs in staat gesteld de binnenlandse kapitaalvorming op te voeren. In Taiwan heeft tot 1962 buitenlands kapitaal tussen 30 en 50 procent uitgemaakt van de bronnen voor kapitaalvorming. Na 1963 was er een sterke daling in de buitenlandse kapitaalimport vanwege de beëindiging van de Amerikaanse hulpverlening. Kennelijk heeft in 1963 de 'take-off' op eigen kracht plaatsgevonden. Na 1970 werd Taiwan een kapitaalexporterend land.

In Hong Kong heeft in 1961 buitenlandse kapitaalimport voor 75 procent bijgedragen tot de binnenlandse kapitaalvorming. Daarna daalde deze bijdrage tot 33 procent in 1966. Na 1967 werd Hong Kong zelfvoorzienend en werd het een netto kapitaal-exporteur.

In de gevallen van Korea en Singapore is de bijdrage van buitenlands kapitaal na de 'take-off' belangrijk gebleven, hoewel de buitenlandse proportie geleidelijk daalde.

Directe buitenlandse investeringen zijn nooit een belangrijke component van de totale bruto kapitaalvorming geweest in de NICs, behalve voor Singapore. In Taiwan was de bijdrage van directe buitenlandse investeringen over de periode 1951-1980 gemiddeld slechts 3,3 procent. Voor Korea was deze verhouding tussen 1972 en 1977 slechts 2 procent. Daar de buitenlandse investeringen echter geconcentreerd zijn in de elektrische en elektronische, de chemische en de olie-industrie, die relatief technologie-intensief zijn, mag aangenomen worden dat directe buitenlandse investeringen een belangrijke rol hebben gespeeld bij de transmissie van technologie en van nieuwe managementmethoden. Bovendien brengen directe buitenlandse investeringen gewoonlijk gegarandeerde toegang tot buitenlandse markten met zich mee, zodat de export gestimuleerd wordt.

Bradford heeft aangetoond dat een van de significante factoren ter verklaring van de prestaties van de NICs de relatief lagere kosten van investeringsgoederen in de binnenlandse prijsstructuur zijn ten opzichte van andere landen. Er is volgens hem sprake van een inverse relatie tussen de prijzen van investeringsgoederen en het aandeel van de

2. De gepresenteerde cijfers omtrent de spaarquote hebben betrekking op de netto binnenlandse besparingen als percentage van het netto nationale inkomen. De kapitaalcoëfficiënt voor Taiwan is een schatting van de auteurs. In 1952 was de kapitaalcoëfficiënt 6,0 en in 1979 was deze 2,1. Voor Hong Kong en Singapore doen zij een beroep op schattingen van E.K.Y. Chen (1979), die zij echter ongeloofwaardig laag vinden. De schatting van de kapitaalcoëfficiënt voor Korea is afkomstig van W. Hong (1976).

reële bruto binnenlandse investeringen in het reële bruto binnenlands produkt. Lagere prijzen voor investeringsgoederen induceren een hoge mate van kapitaalvorming. Bradford presenteert voor alle NICs en NECs in de wereld de volgende gemiddelde cijfers, die aantonen dat er sprake is van een duidelijk verschil tussen de NICs en de NECs.

Tabel 8. Relatie tussen prijzen van investeringsgoederen en kapitaalvorming

1975	Investeringsquote	Relatieve prijzen van investeringsgoederen: Nationaal/Internationaal
NICs	23,3	0,99
NECs	16,5	1,28

Bron: Bradford, blz. 308.

Opgemerkt moet worden dat de kosten van investeringsgoederen in de NICs verlaagd zijn door overheidspolitiek in de vorm van directe subsidies zoals in Taiwan of in de vorm van monetaire politiek zoals in Korea. Korea kende tot 1965 een systeem van financiële repressie wat de reële rente laag hield ter bevordering van de export van kapitaalintensieve produkten. Het bezwaar tegen dergelijke lage rentetarieven is dat de besparingen ontmoedigd worden, waarmee de basis voor investeringen in het gedrang komt. Het is dan ook niet verrassend te constateren dat Korea gedurende 10 jaar na de eerste olieschok een spaartekort vertoonde en buitenlandse leningen aanging ter financiering van de investeringen. In de laatste jaren zijn de besparingen in Korea echter fors gegroeid. Maar of de financiële liberalisatie in Korea die de reële rente heeft verhoogd hiertoe een bijdrage heeft geleverd blijft vooralsnog onduidelijk. Volgens de opvatting van McKinnon (1973) en Shaw (1973) leidt verhoging van depositietarieven tot meer besparingen, wat door Fry (1978), Yusaf en Peters (1984) empirisch is bevestigd. Andere auteurs zoals Giovannini (1985) en Van Wijnbergen (1985) betwijfelen echter of de besparingen een positieve rente-elasticiteit hebben. Van Wijnbergen stelt in dit verband dat in Korea de rol van de ongeorganiseerde geldmarkt (de zogenaamde 'curb' markt) sterk is, in die zin dat termijndeposito's een beter substituuut zijn voor 'curb' markt leningen dan voor kasgeld. Dit betekent dat de renteverhoging, zoals die plaatsvond tijdens de financiële hervorming in 1965, weliswaar een fenomenale stijging van de termijndeposito's heeft veroorzaakt, maar dit is gepaard gegaan met een daling van de uitzettingen op de 'curb' markt. Met andere woorden de besparingen zijn hierdoor niet gestegen.

De volgende tabel geeft enig inzicht in de spaar- en investeringsquoten van de Aziatische NICs.

Tabel 9. Investerings en besparingen (in procenten van BNP)

	Bruto investeringen	Bruto besparingen	
		Nationaal	Buitenland
Taiwan			
1975-1979	30,5	32,4	- 1,9
1980-1984	26,9	32,2	- 5,3
1985	17,6	33,6	-16,0
1986	16,5	37,5	-21,0
Korea			
1975-1979	30,0	25,4	4,6
1980-1984	30,6	23,2	7,4
1985	31,2	28,1	3,1
1986	31,4	34,2	- 2,8
Hong Kong			
1975-1979	26,3	35,0	- 8,7
1980-1984	29,4	32,3	- 2,9
1985	19,8	31,4	-11,6
1986	20,4	29,7	- 9,3
Singapore			
1975-1979	37,9	30,3	7,6
1980-1984	46,8	38,7	8,1
1985	42,3	41,8	- 0,5
1986	44,5	46,7	2,2

- = kapitaalexport

Bron: World Financial Markets, January 1987, blz. 6.

De gemiddelde nationale spaarquote in Taiwan, Hong Kong en Singapore is groter dan 30 procent van het bruto nationaal produkt ('The Chinese are prone to save for a rainy day however prolonged the sunshine', The Economist, March 5, 1988, blz. 4 Taiwan Survey). De record-hoge spaarquote van Singapore is met name toe te schrijven aan een verplicht werknemers spaarplan. Hong Kong is een kapitaal exporteur en Taiwan heeft internationale reserves geaccumuleerd. Taiwan heeft na Japan de grootste deviezenvoorraad ter wereld. De Taiwanese reserves, goud uitgezonderd, bedroegen eind 1987 \$ 76,75 miljard. De reserves namen in 1987 toe met het recordbedrag van \$ 23,75 miljard. Japan beschikt over reserves van \$ 83,47 miljard en West-Duitsland van \$ 76,29 miljard.

Als tweede mogelijke verklaring van de hoge groeivoeten in de Aziatische NICs wordt veelal de 'export-led growth' hypothese genoemd. Deze hypothese impliceert niet alleen dat exporten en economische groei een significante correlatie vertonen, maar ook dat de causaliteit verloopt van exporten naar economische groei. De redenering hierbij is dat expanderende exporten vreemde valuta opleveren die de import van kapitaalgoederen met een hogere produktiviteit mogelijk maken of dat de exporten een efficiëntere allocatie van de produktiemiddelen teweegbrengen. Het is echter ook mogelijk dat de causaliteit verloopt van economische groei naar exporten. Dit is de

zogenaamde intern gegenereerde groeihypothese, volgens welke technische vooruitgang en de accumulatie van ondernemersvaardigheden in bepaalde industrieën sneller plaatsvindt zodat hogere economische groei resulteert. De florerende industrieën wenden zich vervolgens tot buitenlandse markten omdat de binnenlandse vraag naar hun produkten onvoldoende is. In dit geval leidt hogere interne groei tot meer exporten.

Een aantal empirische studies heeft inderdaad aangetoond dat er sprake is van een significante positieve correlatie tussen exportexpansie en economische groei. Maar de richting van causaliteit is nauwelijks onderwerp van empirische verificatie geweest. In dit verband zijn twee studies vermeldenswaard. Darrat (1987) heeft met behulp van een door White ontwikkelde techniek, de richting van causaliteit getoetst voor het geval van de Aziatische NICs. In concreto heeft hij via berekende Chi-kwadraten de nulhypothese getoetst dat reële groei van het bruto binnenlands produkt niet de oorzaak is van exportgroei of omgekeerd dat exportgroei niet de oorzaak is van economische groei. Gebleken is dat alleen in het geval van Korea voor de periode 1955-1982 de causaliteit verloopt van exporten naar economische groei. Voor Taiwan, Hong Kong en Singapore wordt de causale implicatie van de 'export-led' groeihypothese verworpen. Jung en Marshall (1985) hebben daarentegen op basis van de Granger causaliteitstest voor Korea voor de periode 1953-1980 gevonden dat exportgroei de economische groei vermindert. De interpretatie die hiervan gegeven wordt is dat de vraageffecten van economische groei zo sterk zijn dat verminderde exportgroei het resultaat is. Voor Taiwan is voor de periode 1952-1977 geen steun gevonden voor een bepaalde causaliteitskarakteristiek. Op basis van deze studies kan gesteld worden dat een ondubbeltzinnige uitspraak ten aanzien van de richting van causaliteit tussen exporten en economische groei bezwaarlijk gedaan kan worden en dat voor het geval van Korea voorlopig een puzzel resteert.

Een derde oorzaak van de economische prestaties van de Aziatische NICs ligt in de zogenaamde wisselkoersprotectie die de gehele 'tradeables' sector beschermt ten opzichte van de 'non-tradeables' sector. Door onderwaardering van de binnenlandse valuta wordt een surplus op de lopende rekening gerealiseerd dat groter is dan de fundamentele factoren zoals bijv. de relatie tussen sparen en investeringen, tussen arbeidsproductiviteit en reële lonen, rechtvaardigen. Deze niet gerechtvaardigde depreciatie verhoogt de relatieve prijs van 'tradeables' ten opzichte van 'non-tradeables' wat de productie van 'tradeables' bevordert ten koste van die van 'non-tradeables'. Tevens daalt de consumptie van 'tradeables' en stijgt die van 'non-tradeables'. Het initiële handelssurplus dat hierdoor ontstaat is een weerspiegeling van een aanbodoverschot van 'tradeables' en een vraagoverschot van 'non-tradeables'. Deze situatie is niet te handhaven als de prijs van 'non-tradeables' constant blijft. Derhalve moet de absorptie gereduceerd worden zodat de markt voor 'non-tradeables' weer in evenwicht komt. Deze absorptiereductie, die het overschot op de lopende rekening vergroot, kan te weeg worden gebracht door een begrotingssurplus. Tabel 10 geeft aan in hoeverre hiervan in de Aziatische NICs sprake is geweest.

Met betrekking tot de wisselkoersen kan worden opgemerkt dat alle vier NICs hun valuta hebben gemanipuleerd om binnenlandse groei en exportconcurrentie te onderbouwen. Gedurende de periode 1981-1984 heeft geen van de NICs zijn valuta met de

Tabel 10. Begrotingssaldi (centrale overheid) (in procenten van BNP)

	1980-82	1983-85	1986 (schatting)
Taiwan	-0,6	0,4	-1,3
Korea	-1,8	0,6	1,4
Hong Kong	2,5	-0,9	0,7
Singapore	2,1	3,1	2,1

Bron: World Financial Markets, January 1987, blz. 8.

dollar laten mee-appreciëren. Na het Plaza Accoord van september 1985 hebben de valuta van deze landen de nominale dollar depreciatie grotendeels gevolgd. Tussen 1985 en het eerste kwartaal van 1987 deprecieerde de valuta van Singapore in *reële* effectieve termen echter met 29 procent, die van Korea met 21 procent, die van Hong Kong met 17 procent en die van Taiwan met 7 procent. In vergelijking met 1981 was de *reële* effectieve depreciatie van de vier NICs zelfs meer: 36 procent voor Korea, 31 procent voor Singapore, 19 procent voor Hong Kong en 13 procent voor Taiwan. Deze depreciaties hebben bijgedragen tot het ontstaan van de overschotten op de lopende rekening.

Als vierde factor ter verklaring van de groeiprestatie van de Aziatische NICs kan gewezen worden op de relatie tussen arbeidsproductiviteit en lonen. In deze landen is gebruik gemaakt van autoritaire methoden om de looneisen van de vakbonden onder controle te houden, met als resultaat dat de inflatie min of meer beperkt is gebleven. In dit opzicht wordt de kracht van de overheid en zijn autonomie ten opzichte van dominante binnenlandse sociale klassen veelal gezien als een sleutel voor economische ontwikkeling. De staatsmacht is in deze landen gebruikt om de economie te beschermen tegen verdelingscoalities die met hun macht de functionering van de vrije markten kunnen verstoren, wat inefficiency bevorderende en groeivertragende effecten heeft.

Tabel 11. Produktiviteit, *reële* lonen en inflatie (gemiddelde jaarlijkse mutatie)

	Produktiviteit		Reële lonen		Inflatie		
	1975-79	1980-85	1975-79	1980-85	1975-79	1980-84	1985
Taiwan	11,5	4,0	10,8	4,6	6,1	6,5	-1,3
Korea	6,2	5,6	12,9	4,0	16,8	10,5	3,2
Hong Kong	7,9	7,2	5,3	1,7	6,7	10,7	2,6
Singapore	4,0	3,0	5,8	6,8	2,7	3,8	0,7

Bron: World Financial Markets, January 1987, blz. 5.

In dit verband is het interessant op te merken dat de overheid in Singapore de particuliere sector heeft aangemoedigd om de lonen te verhogen met de bedoeling om daarmee zijn industrie te moderniseren op basis van hoogwaardige technologie en producten die de hogere marktsegmenten bestrijken. Echter de hoge-lonen politiek in combinatie met een forse appreciatie van de effectieve wisselkoers hebben geleid tot een verslechtering van de concurrentiepositie met als resultaat dat de produktie in 1985 daalde. De overheid reageerde hierop met een politiek van loonmatiging, met een depreciatie van de Singapore dollar en met een expansief begrotingsbeleid. Het resultaat is dat nu volledige bezetting benaderd wordt (IMF Survey 9 januari 1989).

6. Globale aanpassingsverantwoordelijkheden van de Aziatische NICs

Als economisch succes gemeten wordt door exportgroei, overschotten op de lopende rekening en de accumulatie van deviezenreserves kan Taiwan wellicht de meest succesrijke economie van alle tijden worden genoemd. Er is echter ook een andere maatstaf van succes: het vermogen om een stijging van de huidige consumptiestandaard te combineren met continue groei. In deze zin is de huidige politiek van de Aziatische NICs aan revisie toe. Hun hoge spaarquoten die geïnduceerd zijn door begrotingsoverschotten en gedwongen besparingen zijn niets anders dan een twijfelachtige opoffering van de huidige bevolkingsgeneratie ten gunste van de toekomstige. Binnenlandse investeringen zijn achtergebleven bij binnenlandse besparingen wat de groei van de produktiecapaciteit beperkt heeft. De exportgroei is gebruikt voor de accumulatie van laag renderende externe activa wat gepaard is gegaan met een te geringe ontwikkeling van hoog renderende binnenlandse investeringen of met een te geringe groei van de consumptie. Lage kapitaal-arbeidsverhoudingen (ongeveer een achtste van die in de ontwikkelde landen) samen met het vermogen om nieuwe technologie te absorberen en lage marginale kapitaalcoëfficiënten (ongeveer de helft van die in de ontwikkelde landen) suggereren een hoge marginale kapitaalproductiviteit en daarmee een hoog kapitaalrendement in de Aziatische NICs.

Men kan zich afvragen waarom de accumulatie van deviezenreserves zo'n hoge prioriteit heeft. Een mogelijke reden is de vrees voor ongunstige toekomstige externe schokken. In dit verband worden reserves die gelijk zijn aan drie maanden importen geacht een voldoende buffer te vormen. (Zie het literatuuroverzicht van Williamson uit 1973, blz. 736.) In Taiwan bedragen de reserves echter meer dan 60 procent van het bruto nationaal produkt of meer dan 200 procent ten opzichte van importen per jaar, zodat het feitelijk weerstandsvermogen veel groter is dan nodig. Een andere verklaring ligt in de politieke inertie. Het is moeilijk beleid uit het verleden dat zoveel voordelen heeft gebracht om te buigen zelfs als de achterliggende condities die dat beleid rechtvaardigden verouderd zijn. Een mogelijkheid is ook dat exportbelangen zich verzetten tegen verlies van markten als het beleid bijgesteld wordt. Hiertegen kan worden opgemerkt dat het niet gaat om bepaalde belangengroepen maar om het nationaal belang en dit vraagt om bijstelling van het beleid.

Gesteld kan worden dat de Aziatische NICs niet langer te verwaarlozen actoren zijn op het wereldtoneel wier economische politiek genegeerd kan worden bij een evaluatie van de consistentie van de globale betalingsbalanssituatie. Het is mogelijk dat de wereld

momenteel geconfronteerd wordt met een concurrentiestrijd om surplussen. De vereiste aanpassing van de Amerikaanse betalingsbalans van \$ 150 miljard en de noodzaak tot additionele netto exporten van de schuldenlanden gaan gepaard met verminderde overschotten en grotere tekorten van andere landen en het is niet zeker dat zij die willen aanvaarden. Nu de Aziatische NICs een significant element zijn geworden in het mondiaal betalingsbalansbeleid is het onrealistisch te veronderstellen dat de rest van de wereld hen een betalingsbalanspolitiek laat voeren die inconsistent is met hun doelstellingen. Als zij volharden in hun politiek zullen zij waarschijnlijk het doelwit worden van onwelkome protectionistische druk vanuit het buitenland en met name vanuit de Verenigde Staten, die de belangrijkste markt is voor de Aziatische NICs. De eerste tekenen hiervan zijn reeds zichtbaar geworden getuige de weigering van de Verenigde Staten om de Aziatische NICs nog langer preferentiële toegang tot hun markt te verlenen.

Ook voor Europa worden de overschotten op de lopende rekening en de wisselkoersen van de Aziatische NICs van belang met het oog op de verwachte omkeer van Europa's eigen klein overschot in 1987 naar een aanzienlijk tekort in 1989, tegen de achtergrond van een verwachte trage economische groei. De OECD verwacht dat een reductie van het omvangrijke tekort op de Amerikaanse lopende rekening gerealiseerd wordt ten koste van aanzienlijke tekorten in Europa. Tot dusverre is de meeste kritiek op de Aziatische NICs gekomen vanuit de Verenigde Staten, maar de druk op de NICs om te liberaliseren, te appreciëren en te expanderen kan spoedig ook uit de EG komen.

De OECD voorspelt dat in 1989 de gecombineerde exporten van industrieproducten uit de G-4 landen ongeveer 80 procent van die van Japan zal vormen. Het totale surplus op lopende rekening van de Aziatische NICs zal voor 1987 stijgen tot \$ 35 miljard en in 1989 slechts weinig dalen. Deze projecties worden echter gekenmerkt door een grote mate van onzekerheid. Als de handelsexpansie van de NICs meer veerkracht vertoont dan verwacht wordt, kunnen de surplussen veel hoger worden. Als daarentegen de vooruitzichten van sterke inkomensgroei leiden tot hogere binnenlandse consumptie en tot meer importen van consumptiegoederen samen met een voortdurende groei in de vraag naar investeringsgoederen, kunnen de overschotten sterk dalen. Echter de basisprojectie van de OECD is dat op grond van de huidige economische politiek en wisselkoersen, de onevenwichtigheden voor de komende jaren hardnekkig zullen blijven.

Het gaat hierbij niet zozeer om Hong Kong en Singapore omdat hun overschotten relatief beperkt zijn. Korea wil zo spoedig mogelijk zijn buitenlandse schuld aflossen.³ De aandacht blijkt derhalve geconcentreerd te worden op Taiwan, dat over de eerste helft van 1987 een overschot heeft van \$ 20,5 miljard. De handel tussen Taiwan en Europa is de laatste twee jaren snel gegroeid en wordt verwacht verder te stijgen als Taiwan zijn handel van de in toenemende mate onzekere Amerikaanse markt gaat verleggen. De stijging van de handel tussen Taiwan en Europa is grotendeels een reactie op

3. Eind 1986 bedroeg deze \$ 46 mrd, en in 1992 moet deze verminderd zijn tot \$ 12 mrd. (Zie International Currency Review, mei 1987, blz. 145.) Korea vreest dat schulden afhankelijkheid creëren en meent dat het handelssurplus het resultaat is van een drietal tijdelijke gunstige schokken, nl. de daling van de olieprijs, de rentedaling en de appreciatie van de yen. De cruciale vraag is of deze gunstige ontwikkelingen tijdelijk of permanent zijn.

de Taiwanese vrees dat de Amerikaanse markt op middellange termijn kan inkrimpen als een appreciatie van de Nieuwe Taiwanese dollar en een groeiend protectionistisch sentiment plus een aanstaande recessie in de Verenigde Staten hun gezamenlijk effect doen voelen.

Het recente verlies in concurrentievermogen in de Aziatische NICs, als gevolg van de bescheiden valuta appreciaties en de stijgende arbeidskosten, beïnvloedt hun exporten en importen en dwingt tot herstructurering van hun economieën, althans in theorie. Hoewel van een appreciatie van de Nieuwe Taiwanese dollar verwacht mag worden dat het aantal faillissementen toeneemt, wijzen de feiten uit dat slechts weinig producenten ten onder zijn gegaan, hoewel de meeste producenten van schoenen, speelgoed, horloges, textiel, lederwaren en ijzerwaren moord en brand over de wisselkoersen roepen. De volgende factoren verklaren dit lage aantal faillissementen. De appreciatie maakt importen goedkoper. De winstmarges zijn weliswaar lager geworden maar deze waren hoger dan wordt toegegeven (Accountancy wordt in Taiwan als een creatieve kunst beoefend!). Niet alleen Taiwan, maar ook Duitsland en Japan appreciëren hun valuta ten opzichte van de Amerikaanse dollar. Maar de yen en de DM zijn meer geapprecieerd, wat betekent dat Taiwan producten naar de Verenigde Staten kan exporteren die eerder door Duitsland en Japan aan Amerika werden verkocht. Een belangrijke concurrent van Taiwan, Korea, heeft in 1987 te maken gehad met stakingen en electoraal geweld, wat een negatieve invloed heeft gehad op Korea's concurrentiepositie. Veel Taiwanese bedrijven verplaatsen delen van hun productiefaciliteiten naar goedkopere locaties, naar Thailand en zelfs naar het vasteland van China, via een familielid in Hong Kong. De Centrale Bank van Taiwan heeft gedurende het eerste halfjaar van 1987 exporteurs een gesubsidieerde termijnkoers gegeven, wat op jaarbasis neerkwam op een subsidie van 7 procent. Dit heeft overigens ook misbruik in de vorm van valse handelscontracten in de hand gewerkt. Aan de duurder wordende arbeid bieden de Taiwanese producenten het hoofd door arbeidsbesparende machines te kopen en door gebruik te maken van illegale gastarbeiders. Op grond van deze factoren mag verwacht worden dat de veerkracht van het Taiwanese bedrijfsleven, dat voor 99 procent bestaat uit kleine familiebedrijven, groot is, en dat wellicht niet gerekend moet worden op een sterke daling van het Taiwanese surplus op de lopende rekening.

Het is echter in het eigen belang van de Aziatische NICs, lees Taiwan, dat zij hun surplus op de lopende rekening reduceren door een aanpassingspolitiek te voeren in de vorm van een combinatie van een 'expenditure-switching' en van een 'expenditure-increasing' politiek. De 'switching' politiek moet een verschuiving teweegbrengen van de binnenlandse en buitenlandse vraag van binnenlandse naar buitenlandse producten en de 'increasing' politiek moet erop gericht zijn de binnenlandse vraag te expanderen zodat de productie van 'non-tradeables' de vrijgemaakte produktiemiddelen uit de 'tradeables' sectoren kan opnemen. De 'switching' politiek kan bestaan uit vermindering van de importprotectie en van exportsubsidies alsmede uit appreciatie van de valuta. De 'increasing' politiek kan bestaan uit een expansief monetair en begrotingsbeleid dat direct de besparingen en investeringen beïnvloedt. Ter voorkoming van een binnenlandse recessie moet de aanpassingspolitiek in de vorm van een appreciatie vergezeld gaan van maatregelen die de binnenlandse vraag stimuleren.

De appreciatie van de valuta corrigeert de bestaande onderwaardering die de op-

waartse graduering van de exportstructuur naar meer 'sophisticated' produkten heeft vertraagd omdat produkten waarin een land het comparatief voordeel aan het verliezen is kunstmatig goedkoop blijven. Als de Aziatische NICs hun valuta appreciëren zal de hiermee gepaard gaande 'upgrading' van de produktiestructuur de NECs bevoordelen, want zij kunnen dan de exportmarkten voor ongeschoolde arbeidsintensieve produkten van de NICs gaan overnemen.

Tot nu toe heeft Taiwan gekozen voor de relatieve zekerheid van een gecontroleerde kruipende appreciatie en niet voor arbitraire sprongsgewijze aanpassingen van de pariteit (lees revaluaties) of voor de 'random walk' van een zwevende koers. De bedoeling hiervan is geweest dat de economie zich geleidelijk aanpast zonder dat een recessie ontstaat.

Taiwan heeft reeds aanpassingsmaatregelen geïnitieerd in de vorm van importliberalisatie, ontmanteling van het systeem van exportsubsidies, enige appreciatie van de Nieuwe Taiwanese dollar, begrotingsexpansie, vergemakkelijking van kredietvoorwaarden en beperkte verzachting van de controles op het kapitaalverkeer met het buitenland. Deze maatregelen gaan in de goede richting, maar het is de vraag of zij van voldoende omvang zijn om een omkeer in het overschot op de lopende rekening van 20 procent van het BNP te bewerkstelligen.

Een probleem met betrekking tot de handelsliberalisatie door middel van tariefsverlaging is dat Amerika niet veel aan te bieden heeft dat Taiwan echt wil kopen. Als Taiwan's markt volledig geopend wordt zal het worden overstroomd door Japan waarmee Taiwan een handelstekort heeft. Als Taiwan zijn handel met de Verenigde Staten in evenwicht wil brengen moet het zijn exporten duurder en daarmee minder aantrekkelijk voor Amerikaanse consumenten maken. Hiermee kunnen ruilvoetwinsten geïncasseerd worden.

De liberalisatie van het kapitaalverkeer heeft geleid tot aanzienlijke kapitaalimport, immers de appreciatie van de NT dollar overtrof het renteververschil van 2 procent ten gunste van de Verenigde Staten. Geschat wordt dat er zo'n \$ 20 miljard speculatief kapitaal in Taiwan berust, waarvan \$ 7 miljard in 1987 binnenkwam. (Zie *The Economist*, 5-11 maart 1988, blz. 15, *Taiwan Survey* en *International Currency Review*, maart 1988, blz. 111.) Verdere liberalisatie van de kapitaalimport kan wachten om te voorkomen dat een daardoor opgeroepen aanzienlijke eenmalige revaluatie de herstructurering van de economie, zonder recessie, in gevaar brengt. Tegen verdere liberalisatie van de kapitaalexport behoeft geen bezwaar te bestaan. Het is echter de vraag of bij gegeven rentever verschillen een verwachte verdere appreciatie van de NT dollar extra kapitaalexport zal genereren.

Het enorme exportsucces van Taiwan is ten koste gegaan van de creatie van een ecologisch probleem. Taiwans lucht bijvoorbeeld is zo vervuild dat deze voor zeventien procent van het jaar officieel beschouwd wordt als schadelijk voor de gezondheid. Aan dit vraagstuk hebben wij geen aandacht geschonken. Wij verwijzen slechts naar de studie van Stikker.

7. Conclusies

Extern geraakt Taiwan in de internationale produktcyclus in toenemende mate bekneld tussen enerzijds 'high tech' Japan en de Verenigde Staten van boven af en anderzijds de zich industrialiserende NECs met hun lagere arbeidskosten van onder af. Taiwan tracht hieraan te ontkomen door zijn exporten naar Europa op te voeren. Intern, naarmate de economische en sociale ontwikkeling in Taiwan voortschrijdt, creëren de nieuwe politieke trends naar toenemende liberalisering, politieke institutionalisering en democratisering effecten op de economische politiek die nog onzeker zijn.

Soms worden de Aziatische NICs de 'Vier Tijgers' genoemd. Hoewel zij als tijgers worden beschouwd omdat zij sterke, niets ontziende handelaren zijn, heeft de analogie ook een schaduwzijde. Tijgers leven in de jungle en bij de wet van de jungle. Hun aantal krimpt in. Om te overleven moeten de tijgers – en de NICs – zich aanpassen, en aanpassing eist een coöperatief en niet een plunderend gedrag.

Dit artikel heeft getracht aan te tonen dat het succes van de Aziatische NICs is toe te schrijven aan het toepassen van de klassieke principes van allocatie van de produktiemiddelen in een naar buiten gericht politiek kader bij een relatief marktgeoriënteerde omgeving. Nu deze landen volwaardige partners aan het worden zijn in de internationale handelspatronen is het in hun eigen belang dat zij een grotere verantwoordelijkheid gaan dragen voor de handhaving van een open wereldhandelssysteem door hun handelsbelemmeringen te reduceren en door het voeren van een economische politiek waardoor hun valuta beter afgestemd worden op de fundamentele economische factoren.

Geraadpleegde literatuur

- Agarwala, R., Price Distortions and Growth in Developing Countries, *World Bank Staff Working Paper*, No. 575, 1983.
- Balassa, B. and J. Williamson, Adjusting to Success: Balance of Payments Policy in the East Asian NICs. Policy Analysis in International Economics, No. 17, June 1987. Institute for International Economics, Washington.
- Baldwin, R.E., U.S. and Foreign Competition in the Developing Countries of the Asian Pacific Rim, *N.B.E.R. Working Paper Series*, No. 2208, April 1987, National Bureau of Economic Research, Cambridge, MA.
- Baumol, W.J., Productivity Growth, Convergence, and Welfare: What the Long-Run Data show, in: *American Economic Review*, Vol. 76, December 1986.
- Bhagwati, J., Rethinking Trade Strategy, in: J.P. Lewis and V. Kallab (eds.), *Development Strategies Reconsidered*; Transaction Books, New Brunswick, 1986.
- Bradford, Jr., C.I., Trade and Structural Change: NICs and Next Tier NICs as Transitional Economies, in: *World Development*, Vol. 15, No. 3, 1987.
- Branson, W.H., Trade and Structural Interdependence between the United States and the Newly Industrializing Countries, in: C.I. Bradford, Jr., and W.H. Branson (eds.), *Trade and Structural Change in Pacific Asia*, The University of Chicago Press, Chicago, 1987.

- Darrat, A.F., Are Exports an Engine of Growth? Another Look at the Evidence, *Applied Economics*, February 1987, Vol. 19.
- Dervis, K. and P.A. Petri, The Macroeconomics of Successful Development: What are the Lessons?, in: S. Fischer (ed.), *NBER Macroeconomics Annual*, 1987, MIT Press, 1987.
- Dornbusch, R. and Y.C. Park, Korean Growth Policy, in: *Brookings Papers on Economic Activity*, 1987, No. 2.
- Taiwan's Transition: A survey, *The Economist*, 5-11 March 1988.
- Fry, M.J., Money and Capital or Financial Deepening in Economic Development? *Journal of Money, Credit and Banking*, Vol. 10, No. 4, November 1978.
- Galenson, W. (ed.), *Foreign Trade and Investment. Economic Growth in the Newly Industrializing Asian Countries*. The University of Wisconsin Press, Madison, 1985.
- G.A.T.T., International Trade 1986-1987, Geneva, 1987.
- Giovannini, A., Saving and the Real Interest Rate in LDCs, *Journal of Development Economics*, Vol. 18, August 1985.
- Hughes, G.A. and D.M.G. Newbery, Protection and Developing Countries' Exports of Manufacturers, in: *Economic Policy*, April 1986.
- Jung, W.S. and P.J. Marshall, Exports, Growth and Causality in Developing Countries, *Journal of Development Economics*, Vol. 18, 1985.
- McKinnon, R.I., Money and Capital in Economic Development, *The Brookings Institution*, Washington, D.C., 1973.
- Morgan Guaranty Trust Company of New York, The Asian NICs and US Trade, in: *World Financial Markets*, January 1987.
- O.E.C.D., The Impact of the Newly Industrialising Countries on Production and Trade in Manufactures, Paris, 1979.
- O.E.C.D., *Economic Outlook*, No. 42, December 1987.
- O.E.C.D., *The Newly Industrialising Countries, Challenge and Opportunity for OECD Industries*, Paris, 1988.
- Ranis, G. and C. Schive, Direct Foreign Investment in Taiwan's Development, Hoofdstuk 2, in W. Galenson (ed.).
- Shaw, E.S., *Financial Deepening in Economic Development*, Oxford University Press, New York, 1973.
- Stikker, A., *De Prijs van een Wonder; naar Nieuwe Modellen voor onze Toekomst*, uitgever Bres in Amsterdam, 1988.
- Streeten, P. (ed.), Beyond Adjustment, The Asian Experience, *International Monetary Fund*, Washington, D.C., 1988.
- Tsiang, S.C. and Rong-I Wu, Foreign Trade and Investment as Boosters for Take-off: The Experience of the Four Asian Newly Industrializing Countries, Hoofdstuk 7 in W. Galenson (ed.).
- White, H., A Heteroskedasticity-consistent Covariance Matrix Estimator and a Direct Test for Heteroskedasticity, *Econometrica*, 1980, Vol. 48, blz. 817-38.
- Williamson, J., International Liquidity: A Survey, *Economic Journal*, September 1973, blz. 685-746.
- Wijnbergen, S. van, Macroeconomic Effects of Changes in Bank Interest Rates, Simulation Results for South Korea, *Journal of Development Economics*, Vol. 18, 1985.
- Yusuf, S. and R.K. Peters, Savings Behavior and its Implications for domestic Resource Mobilisation: The Case of the Republic of Korea, *World Bank Staff Working Paper*, No. 628, April 1984.